

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

PUBLICATIONS OF THE FACULTY OF LETTERS, İSTANBUL UNIVERSITY

17 AGUSTUS 1988

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

REVIEW OF THE İNSTITUTE OF İSLAMİC STUDİES

ÜÇ AYDA BİR ÇIKAR—QUARTERLY

Müdür — Editor

PROF. DR. ZEKİ VELİDİ TOGAN

CİLD — VOL. I.
CÜZ — PARTS 1-4
1953

İbrahim Horoz Basımevi
İSTANBUL
1954

Nâdir ve Mühim Klâsik İslâm Eserlerinin Tab'ı ve Neşri Plânı İşinde Garblı ve Şarklı Âlimlerin Teşrik-i Mesâisinin Lüzûmû

Prof. M. NİZAMEDDİN (Haydarabad)

Sayın Başkan, meslekdaş kardeşlerim,

İlk önce, Haydarâbâdın "Arapça Neşriyat Bürosu,, "Dâiretü'l-Maârif,, ve "Farsca Tarihi Yazmalar Cemiyeti,, namına, en güzel modern kültürü ve müterakki fikirleri ihtiva eden, Şark irfanının ve Şark dilleri tedkikin en zengin ve yegâne materyeline mâlik olan bu tarihi şehirde her taraftan gelmiş âlimlerle temas etmek fırsatını vermiş bulunan Kongre tertibcilerine ve bu bölümün başkanına kalben müteşekkir olduğumu bildirmek benim için tatlı bir vazifedir.

Bu Kongrenin, geçmiş asırlardan bize intikal eden mirasımızla ilgili olarak Şark kültür ve fikrinin yükselme dâvasını yürüteceği ve şarkiyat sahasında ebedî neticeler husule getireceği ümid edilmektedir. Gönül isterdi ki bu Kongre, çığır açan bir içtimâ olarak, klâsik eserlerin tedkiki işini canlandırmak ve eski şerefli mevkiine iade etmekle, yolunu şaşırmış bulunan insan ruhuna, modern ilmi karışıklığı içinde, kaybolmuş saadeti iade eylesin.

Burada, ne Orta-Şark memleketlerinin Garp fikir hayatının inkişafında İslâmiyetin tesiri sayesinde oynadığı rolü, ne Arap mirasının lütufkârlıkları üzerinde durmağa ve ne de bu şanlı toplantıya, arapça konuşan milletlerin VIII. asrın ortasıyla XII. asrın ilk nısfı arasında haiz oldukları fikri üstünlüğünden bahsetmeğe lüzum görüyorum. Keza, onların ilme, san'ata, felsefeye, Şark ve Garp edebiyatına yapmış oldukları yardımları saymayı da lüzumsuz addederim. Bu bahsi, konuşmağa salâhiyettar olan Dr. Taha Hüseyin Paşa'ya, Prof. Brockelmann'a, Prof. Hitti'ye, Prof. Gibb'e ve Dr. Sarton'a bırakırım.

Muhtelif şark dillerinde İslâmî mevzulara âid klâsik metinlerin neşri lüzumu münasebetiyle, Abbâsî devrinde Arap-İran kültürünün Ortaçağlarda Avrupa fikir hayatının inkişafında oynadığı rolü, Arap dil ve edebiyatının, aynı devrin hemen bütün müterakki fikir ve tahsilin vası ve muhafızı olduğunu müsaadenizle bu vesile ile nazar-ı dikkatinize sunmak isterdim. Hülâsa Arap edebiyatı, filolojiyi, leksikografiyi, fonetiği, Kur'an tefsirini, tecvidi, grameri, edebiyatı, tarihi, ilâhiyatı, hadîs ilmini, tasavvufu, felsefeyi, ahlâkı, riyaziyeyi, hey'eti, ilm-i nücümü, musikiyi, tekniği, tabii ilimleri, tıbbı ve diğer faydalı san'atları ihtiva ediyordu.

Bütün bu yıllar boyunca, Şark ve Garp arasında bir kültür ve düşünceler kaynaşması vukubulmuştur. Hindistan kendi felsefesini, edebiyatını, hey'etini ve riyaziyesini vermiş; İran kendi şiir ve güzel sanatını; Elenleşmiş Suriye, Mısır ve Küçük-Asya kendi felsefi, tıbbi ve fennî bilgilerini katmışlardır.

Böylelikle, birkaç asır içinde, Araplar, Mısırlılar, İspanyalılar, İranlılar ve Türkler, Aristo'nun eserlerini, Neo-platonik tefsirleri, Euclides'in ve Ptolemaios'un riyaziyata ve heyete ait buluşlarını ve Calinos'un ve Aegina'lı Paul'un tıbbi yazılarını tercüme ettikten başka onları tashih ve tevsî etmişler ve bütün bu

faideli bilgileri sonradan Lâtin Avrupasına devretmişlerdir. Avrupa da, Rönesans'ı başarmış ve modern tarih, san'at, fen ve edebiyatın temellerini sağlam bir esas üzerine kurmuştur.

Arzettekte olduğum bu icmalde, bu şerefli içtimaa şarklı ve garplı âlimlerin teşrik-i mesaisine dair bir teklif tasarısı ve büyük meslektaşlarımın öğütlerini almak ve şarkiyat sahasında çalışanlara da uğramakta olduğumuz müşkülâtı halletmek için, şark dilleri tedkiklerinin bugünkü durumuna dair bazı pratik fikirler bulunmaktadır.

Bu fikirlerden bazılarının esasen birkaç Şark ve Garp enstitüleri tarafından nazar-ı itibara alınmış olduğunu duydum, fakat âlimlerin maruz kaldıkları müşkülleri bertaraf etmek hususunda pratik adımlar atılmamıştır. Ancak böyle beynelmil bir toplantı, kendi himaye ve bizzat rehberliği altında, bu meselenin bilfiil halli için lâzım olan usûl ve vasıtaları bulabilecektir.

Kongrenin birçok seksiyonlarını birden ilgilendiren bir mevzu olduğu için, bu kısa demeçte arzedilen muhtelif noktaların derhal ele alınarak acilen hallini temin etmek üzere merkezî bir teşkilât kurulabilir.

Burada hazır bulunan âlim meslektaşlarımdan çoğunun merkezî bir teşkilât veya bir şark Unesco'su veyahut muhtelif araştırma enstitülerinin mümessilleri, kütüphane ve müze müdürlerinin iştiraki ile milletlerarası bir cemiyetin kurulması lüzumu hakkında benimle hemfikir olacaklarına emin bulunuyorum. Böyle bir teşkilâtın üyelerinin yapacakları işler kendi enstitülerinde mevcut materyeli temin etmek ve onlardan neşredilmeğe değer eserleri, seçmek, tenkidi nesirlelerini hazırlamak yolunda ilmî tavsiyelerde bulunmak ve neşriyatın modern teknik bakımından temini hususunda işbirliği yapmak olacaktır. Böyle bir beynelmil teşkilâtın lüzum ve ehemmiyeti üzerine fazla durmağa hacet görmüyorum, zira burada hazır bulunan âlimlerin birçoğu onun ehemmiyetini kabul etmekte ve fikirlerime muvafakat göstermektedirler.

Böyle bir teşkilâtın kurulması başlangıçta birçok zorluklarla karşılaşabilir; fakat coğrafi, siyasi, malî, içtimai ve diğer sahalarda uğrayacağımız müşkülâta rağmen bu teşkilâtın, vazifelerini başarabileceğine inanmaktayım.

Bu teşkilât, Garp ve Şarkta halen mevcut olan Şark ilimleri enstitülerine müvazî bir enstitü sayılmamalıdır. Teklif edilen teşkilâtın her hangi bir mevcut enstitünün faaliyetini sekteye uğratmayacağını veya her hangi bir cemiyetin ve akademinin nizamname ve yasasına müdahale etmeyeceğini önceden açıkça söylemek lâzımdır. Bu teşkilât, daha ziyade, *tekerrürden kaçınmak, âlimlerin zorluklarını gidermek, lüzumlu gazma ve kitapların teminini kolaylaştırmak ve bu suretle mühim klâsik eserlerin doğruluğunu ve ilmî tenkidi neşirlerin husûle gelmesini sağlamak için bir biri ile canlı bir temas halinde bulunmasını te'mîn edecektir.* Filhakika, muhtelif üye memleketlerde şubeleri bulunan böyle bir merkezî teşkilât, şahsî gayretleri ve enstitü projelerini daha verimli bir surette birbirine bağlı bulundurmak, gerekince derhal yardıma koşmak ve ilmî araştırmalarda mâni'aları bertaraf etmek durumunda olacaktır.

Teklif ettiğim teşkilâtın nizamname, vazife ve memurları meselesine gelince bu mevzuu ele almak ve Kongrenin hitamından evvel bu şemanın teçhizatına âid raporunu vermek üzere yardımcı bir komisyon teşkil edilmesini teklif ederim. Bu suretle, burada toplanmamızın başlıca maksadı ikmal edilmiş, mâni'aları kaldırmak ve meseleler, dünyanın muhtelif taraflarından gelmiş millet mümessil-

lerinin ve mütahassis âlimlerin muvâfakatiyle en sistematik bir şekilde halledilmiş olacaktır.

İşin metod ve çalışma tarzı, tâli komisyon tarafından tayin edileceği için bu hususta teferruata girmeğe lüzum görmüyorum; ancak bununla ilgili bir iki noktayı izzah etmek isterim. Bu heyetin mühim vazifelerinden biri, enstitü ve ve hükümetlerin işbirliğini ve muhtelif bölgelerdeki âlimlerin müşterek çalışmalarını temin etmek olacaktır.

İkinci husûs, bütün ilgili enstitülere, bu milletlerarası neşriyat serileri içinde yayımlanmağa değer eserleri tesbit etmek için tutulacak yolu tâyin edecek bir tâmin veya anket göndermek olacaktır. Bu mâlûmât toplandıktan ve eserleri seçme yolundaki ilk mesâî, eserlerin lisânî, edebî, tarihî, felsefî veya fennî nokta-nazarlardan tedkiki ile tamamlandıktan, hakiykî değerleri tesbit edildikten sonra, neşir projesi sistemli bir sûrette ele alınabilecektir.

Üçüncü nokta, bu beynelmilel teşkilâtın, modern araştırma metodları ve tamamlayıcı tenkîd cihâziyle hazırlanmış metinlerin neşrine âid, bir standard ve yeknesak usûl tesbit ve müdâfaa edilmesi husûsu ile metin neşri için muayyen müddetler tayin edebilmesidir.

Dördüncü nokta, mezkûr teşkilâtın, muhtelif enstitülerin faaliyetine dâir yeni mâlûmâtı hâvi üç aylık bir bülten çıkarmasıdır ki, bu âlimleri Şark tedkiklerinin¹⁾ muhtelif sahalarındaki araştırmaların ilerleyişinden haberdâr etmek için en az iki Avrupa ve iki Şark diliyle yazılmış bir nevî "Oriental Reader's Digest," olabilir. Filvâki bu mecmua, bir rehber, bir klavuz veya Orta-Şark, Avrupa ve Amerika'nın muhtelif ilim merkezlerinde çıkmakta olan mecmua ve bültenlerin bir endeksi vazifesini görebilecektir.

Beşinci nokta, bu teşkilâtın himâyesi altında, muhtelif memleketlerin meçhul kalmış yazma eserler hazinelerinin ortaya çıkarılması, onların muhâfazasına âid usûller tesbiti ve bu suretle bu yazmaların dünya âlimleri için istifadeli bir hâle getirebilmesi husûsudur. Bu gibi kütüphanelerin ve koleksiyonların geniş bir listesi tanzim edilerek teşkilâtın bütün şubelerine gönderilebilir. Bu vesile ile, burada hazır bulunan muhtelif enstitü başkanlarının, kendi yazma koleksiyonlarının kataloglarını göndermek ve yazmaların mikrofilmlerinin yapılmasını kolaylaştırmakla kendi tasarruflarında bulunan materyelden istifadesini sağlayacaklarını umarım. Hükûmete, şahıslara âid olup da henüz katalogları tanzim edilmiş birçok yazma koleksiyonları vardır. Şimdiye kadar kapalı kalmış bulunan bu hazineler de ilim namına açılmalıdır.

Bundan başka, son zamanlarda elde etmiş oldukları eserleri kataloglara hiç geçirmemiş bazı kütüphaneler de vardır. Bunlar, kataloglarına ilâveten çıkaracakları ekleri bu merkezî beynelmilel teşkilâta yardım olarak gönderebilirler.

Hindistan için, Orta-Şark ve Türkiye kütüphaneleri fiilen kapalı kalmıştır. İkinci Dünya Harbi esnasında irtibat kesilmişti ve hattâ şimdi de bu kütüphanelerden istenilen materyeli temin etmek mümkün olmuyor. Meselâ, Haydarabad

1) Prof. Nizâmüddin'in kullandığı "Şark," dan "İslâm," ı, "Beynelmilel teşkilât," dan "Beynelmilel İslâm tedkikatı birliği," anlaşılmalıdır. Profesörün "İslâm," yerine "Şark," ı kullanması veya birkaç yerde arabça, farsça ve türkçenin yanında "sanskritce," yi zikretmesi, Hindistanda olduğu gibi İslâm tedkikatını Sanskrit tedkikatıyla birlikte yürütmek husûsuna dâir tasavvuruna veyâhud memleketinin bunu ıycaab etdiren zarûretlerine bağlı olsa gerektir. Fakat "şarkıyyat," ın çok mühim rûknü olan Uzakdoğu dillerini bir tarafa atıp, "Şark," tâbirini yalnız İslâm dilleri ve sanskritceye hasretmek doğru olamaz.

Dāirat-u'l - Maārif, İbn Abi Hatim al-Rāzī'nin *al-Carh va'l-ta'dil*'inin neşrini, daha iyi bir yazmasının fotoğrafını Mısır'dan getirilmesi lüzümü yüzünden on sene tehir etmiş ve hattâ, herhangi diğer bir yazmanın mevcut olup olmadığına dair malûmat bulunmadığından dolayı, İmâm Buḥārî'nin *al-Tārîḫ al-kabîr*'inin üçüncü cildini neşretmek fikrinden feragat etmeğe mecbur kalmıştı.

Bu husûsu, muhtelif enstitülerde araştırmaların ilerlemesine çok büyük tesiri olduğu için zikrettim. Bu Kongre, muhtelif enstitü ve kütüphanelerin mâlik buldukları materyeli bütün dünya âlimlerine temin etmek hususunda tedbirler düşünmediği takdirde Şark İslâm tedkikleri daima çok aşağı bir seviyede kalacaktır. Binâenaleyh, bu heyetin, çeşitli araştırma enstitülerinde muhtelif kütüphanelerden mikrofilmler temin eden mümessillikler kurmak için fiilî adımlar atması muhakkak ki zarûfidir.

Dāiratü'l-Maārif Haydarabad-Dn'in yeni neşriyat programı münâsebetiyle bâzı büyük Avrupa kütüphaneleri ile Ortaşark kütüphanelerini ziyâret etmek bahtiyarlığında bulunduktan sonra tekrar Şark İslâm dünyasının kutup yıldızı, Arap, İran ve Türk yazma edebiyâtının en mes'ûd mekânı olan İstanbul kütüphanelerinde bulunuyorum. Senelerce İstanbul kütüphanelerinin bâzı yazmalarının hasretini çektik ve bir teşkilâtın mevcut olmaması yüzünden bu hazinelerden mahrum kaldık.

Sayın Başkan, bu Kongre'nin sevgili memleketiniz, Firdaws al-maḥṭuṭâ'da toplandığından dolayı, ilmî işbirliğinizi dünyanın bütün muhtaç enstitülerine teşmil ederek, mâlik olmak bahtiyarlığında bulunduğunuz çeşitli hazinelerin mikrofilmlerinin az zaman içinde ve kolayca temin edilmesi hususunda icab eden tertibatı vücade getirmenizi rica ederim. Dünyanın herhangi kısmında bulunan âlimlerden hiçbirinin bundan sonra sizin kütüphanelerinizden elde etmek istediği malûmat ve materyelden mahrum kalamayacakları bugünden itibaren bildirilsin. Hükûmetinizin, Üniversitenizin ve yazmalar cemiyetinin himâyeleri altında, herhangi bir yazmaya dair istenilen malûmatı ve icabında en ucuz bir fiyatla mikrofilmleri temin edecek bir müessese teşkil edilebilir.

Bay Başkan, burada hazır bulunan mümessillerin namına, Şark dünyasının büyük hürmetine lâyık ve yüksek bir şöreti haiz bulunan Kongre umumî başkanından, Şark dünyasının menfaatına İstanbul kütüphanelerini yazmalarının umumî kataloğunun yapılmasının tacil edilmesini sizin vasıtanızla rica etmek isterim. Asitâne (İstanbul) kütüphanelerinin mevcut matbu fihristleri hem çok eskimiştir, hem de her yerdeki âlimler onlardan istifade edemezler. Binâenaleyh türkçe yazmalar için yapıldığı gibi, Arap ve İran dillerinde olan İslâm yazmalarının ilmî bir kataloğunun tanzim ve neşri müstacel bir zarurettir.

Bu hususun Türk yüksek makamlarının dikkatini çekeceğine ve Doğunun şarkiyat için yeni bir devrin fecrini müjdeleyeceğine emin bulunuyorum. Yakın bir istikbâlde böyle bir neşriyat yapılacağına dair müessir bir kararla teminat verildiği takdirde bu, Şark ilimleri için çok büyük bir yardım kaynağı olacaktır.

Bu hazinelerin yakınında veya coğrafi vaziyetlerinden dolayı size komşu bulunanlar cömertliğinizden istifade etmişlerdir, fakat Hindistan'da bulunan bizler asırlarca onlara susamış ve İstanbul kütüphanelerinde saklı bulunan yazma hazinelerinden tamamiyle mahrum kalmışız.

Binâenaleyh kütüphanelerinizden, mikrofilmlere ihtiyacı olan Hind âlim ve enstitülerine derhal yardıma koşmanızın zamanı gelmiştir. Bu iş için biz, kendi-

mize düşen bir vazife olarak, muhtelif Hind kütüphanelerinin mühim yazmalarının mikrofilmlerini çıkarmak ve sizin vasıtanızla dünyanın herhangi bir ilmi enstitüsünün istifadesine arz etmek için bir müessesese tesis edeceğiz.

Avrupa ve Orta-Şark memleketlerindeki münferid âlim ve enstitülerin, daima ve tam zamanında verdikleri tavsiye ve yardımlarına müteşekkirimiz; fakat bunun devamlı ve büyük bir mikyasa olması beklenemez. Bu Kongre, kendi himayesi ve kaynakları sayesinde Avrupa, Orta-Şark ve Amerika'da mübâdele ve fotostatlar temini için bir iki şube açmağa muktedir olur ve mevcut enstitülerden araştırma, kritik, malûmat, teknik yardım ve yazma materyeli talep edebilirse, bu kendiliğinden hakiki bir başarı olacak ve modern şarkiyat için büyük bir şeref teşkil edecektir. Fen, Rockefeller'le Carnegie'ler ve Nuffield'ler bulabiliyorsa, şarkiyat'ın da, modern ilmin isteklerini yerine getirebilmesine hasredilmiş Şark'ta veya Avrupa'da hiç değilse bir müessesesi bulsun.

Şark ilminin diğer büyük bir ihtiyacı da, kendilerini bu işe hasrederek arapça, farsça, türkçe ve Sanskrit tedkiklerinin muhtelif sahalarında faydeli ve verimli mühim araştırmalar yapan muhtaç enstitüler için bir yardım müessesesinin bulunmasıdır. Yardım hususunda hisseleri eksik veya maalesef hisseden mahrum bırakılmış memleketler için bir Şark Marşal Yardımı'na ihtiyacımız vardır.

Şark'ta, malî müvâzeneleri tehdit altında bulunup ve çok zaif gelirlere mâlik olarak faydeli mesailerini modern bir gidişle yürütemeyen birçok müesseseler vardır. Binâenaleyh, Şark araştırmalarının ilerlemesi için zengin milletlerin kaynaklarını bir havuza akıtarak müsavî bir surette tevzi etmek lâzımdır.

Bu maksatla, klâsik Şark edebiyatı tetkikinin tekrar canlanması için Hindistan'da bir şark UNESCO, İsmeo DMG (Alman Şark Cemiyeti) veya bir Institut Français'ine ihtiyaç vardır.

Münferid âlimler arasında temaslar ve üniversiteliler arasında profesör mübâdeleleri kısmen yapılmışsa da, mıntakavî ihtiyaçları keşf etmek ve Şark tedkikleri dâvasını kuvvetlendirmek üzere profesör ve talebe mübâdelesinin münasib bir surette yapılması için henüz işlek bir teşkilât kurulmamıştır.

Keza, bu muazzam toplantının himayesi altında burada bir beş yıllık plân tanzim edilebilir ve milletlerarası esası üzerinde geniş konferanslar tertip edilebilir. Böylelikle, ileri ve yüksek teçhizatlı enstitüler daha yeni enstitülere yardım edebilir ve şark ilimleri sahasındaki çalışmalara hız verilebilir. Bu suretle hiçbir mühim müellif yeya faydeli eser, malûmat, materyel ve malî kaynak mahrumiyeti yüzünden engellere maruz kalmıyacaktır.

Bay Başkan, bu işbirliği plânı ile doğrudan doğruya ilgili olan diğer birkaç noktayı da arz etmeme lûtfen müsaade buyurulmasını rica eder ve zamanınızı fazla işgal etmemek için, bu beynelmilel heyetin dikkat ve ihtimamına lâayık olan bu cihetleri kısaca zikredeceğim için affınızı dilerim.

1 — Muhtelif sahalara âid yazma eserlerin incelenmesi; Arap, İran, Türk ve Sanskrit dillerinde yazılmış beynelmilel bir seri halinde neşre lâayık görülenlerin tab'a hazırlanması ve onların bibliografik listelerinin tab'edilmesi.

2 — Tab'ı eskimiş arapça, farsça ve türkçe mürâcaat kitaplarının bir listesinin hazırlanması ve onların yeni materyel ışığı altında yeniden gözden geçirilmesi için gereken metodik tavsiyelerin verilmesi; neşriyat zorluklarının halli ve ilmi enstitülere materyel temini.

3 — Mühim müelliflerin ve sönmek üzere olan bâzı İslâm tedkikatı enstitülerinin, mürâcaat mâhiyyetini hâiz, nâtamam eserlerinin (Caetani'nin *Chronographica Islamica*'sı veya Fisher'in *Arab Lisâni Lugati* gibi) ikmâli.

4 — *İslâm Ansiklopedisi*'nin tashihi ve arapçaya tam olarak tercümesi.

5 — Brockelmann'ın *Geschichte der Arabischen Literatur*'unun arabcaya tercümesi.

6 — D. A. Storey'in *İran Edebiyatı*'ndaki terceme-i hâl ve kitâbiyyat tedkiklerinin tamamlanması.

7 — Tefsir, hadîs, fıkıh, kelâm, felsefe ve diğerk mevzûlara dâir arabca klâsik eserler külliyyâtının ism-ihas, mevad ve diğerk indexlerinin hazırlanması.

8 — Arabca, farsca ve türkçe Şark eserleri nâşirlerine, neşriyyâtın doğruluk ve mercilik vasfını te'mîn edecek beynelmilel ve yeknesak usûller hakkında teklîf ve tavsiyelerde bulunulması.

9 — Şark ve Garb'ın mühim ilmî merkezleri tarafından neşredilen arabca, farsca ve türkçe eserler için «Şark bibliyografi yıllığı»nın neşredilmesi. Bu husûsda dağınık ve seyrek teşebbüsler yapılmışsa da Şark'da bu işi devam ettirecek bir teşebbüs ve müessese vücûde getirilmemiştir. Bu sebeble, Kongre'nin himâyesiyle, Şark'a âid klâsik ilmî neşriyyâtın bibliyografik yıllığının neşredilmesi lüzumludur.

10 — Tebliğimin hudûdunu tecavüz etmiyorsam, muhtelif Şark memleketlerinin muhalled edebî metinleri, kitabları, lûgatları, edebiyat ve umûmî tarihleri hakkında daha iki tavsiyede bulunmak için müsâadenizi isteyeceğim; Husûsî nokta-i nazarlardan hareketle yazılan tarihlerin kesretine rağmen, beynelmilel kültür tezâhürlerini aksetdiren tarihî vak'aları ve siyâsî âmillerin karşılıklı te'sirlerini, beynelmilel münâsebetler çerçevesinde, nazar-ı itibâra alan eserlere nâdirin tesâdüf edilmektedir. Binâenaleyh müstakbel tarihçi ve ediblere yol göstermek, Şark ve Garp milletlerinin menfaatına muhalledâtın neşrini mümkün kılabilmek üzere, bâzı geniş prensiplerin ittihâzını hâzırûndan reca ederim. Kezâ muhtelif memleketlere âid bâzı mühim kültür mes'eleleri beynelmilel geniş prensipler dâiresinde tefsîr edilebilir. Bu takdirde meydana gelecek eser, aynı milletin dehâsının bir âbidesi olarak kalabilecektir.

Sayın Başkan, sözlerimi, meslekdaşlarımı mütehassıs sıfatiyle Enstitüme tavsiye ve muâvenetde bulunmaya dâvetle bitirmeme müsâadenizi reca ederim. Mâlûmunuz olduğı veçhile, Haydarâbâd'ın «Dâiratu'l-Maârif» veya «Arabca Neşriyyât Cemiyeti», altmış senedenberi her mevzûa dâir büyük klâsik eserleri neşretmektedir. Şimdiye kadar 325 cild içinde nâdir ve kıymetli 125 arabca eser neşretmiştir. Aynı müessese son zamanlarda, Haydârâbad hükûmetinin ve Osmâniyye üniversitesinin devâmlı muâveneti sâyesinde, astronomi, filoloji, tasavvuf, felsefe, tarih ve din'e âid 12 mühim eser meydana getirebilmiştir. Şimdi de Arap edebiyâtının en nâdir eserlerinden bâzılarını neşr etmek niyyetindedir ki bunların birkaçı önünüzde bulunan «The Literary Services of the Dairatu'l-Maarif, 1951» adlı risâlede zikredilmiştir :

1. İlk büyük rasadî astronomik eser olan Abdu'r-Rahman as-Sûfi (öl. 376 h.)'nin *Kitâb suvar al-kavâkib*'idir ki Avrupa ve Ortaşarkta bulunan en kadîm ve müzeyyen yazmalara istinâden hazırlanmıştır.

2. Büyük al-Birûnî (öl. 450 h.)'nin *Qânûn al-mas'ûdî* adındaki astronomik ilimler ansiklopedisidir ki İstanbul, British Museum, Tubingen (veya Berlin), Dâ-

rü'l-kütüb il-Misriyye ve Aligarh kütüphanelerindeki en eski yazmalara istinâden hazırlanmıştır. Müteveffa Krause'ın hazırladığı metin elde edilemediğinden Dâiretü'l-Maârif astronomik edebiyâtın muhtâç olduğu bu eseri tamamlamağı cidden düşünmekte ve burada hazır bulunan arabca mütehassısı âlimlerin işbirliğini recâ etmektedir.

3. Tıp ilminin muazzam bir ansiklopedisi olup henüz neşredilmemiş diğer bir eser de, büyük hekim Muhammed b. Zekeriyâ ar-Râzî (öl. 311 h.)'nin *Hâvî al-kabîr fi al-Tibb*'idir. Dâiretü'l-Maârif, Escorial'den getirilmesi gereken filimlere senelerce muhtâç kalmış, onları ancak şimdi elde edebilmiş ve bu mühim eserin neşrine mübâderet etmiştir. Müteveffa hocam Prof. E. Brown, Dr. Meyerhoff ve diğer âlimler bu eserin arabca metnini neşretmek teşebbüsü ile iftihâr ederlerdi. Dâiretü'l-Maârif, burada toplanmış tıp âlimleri ve Arab dili mütehassıslarının yardımlarıyla, tasarladığı neşri başaracağını umar ve Ortaçağ tâbabetinin büyük bir boşluğunu bu sûretle doldurma yolunda ıycab eden tavsiyelerde bulunulmasını recâ eder.

Dâiretü'l-Mâarif, aynı zamanda, İbn Ebî Hatim er-Râzî (öl. 327 h.)'nin *Al-carh va'l-tâdil*'i ve İbn Makûlâ'nın çok mühim biyografik lûgatı *İkmâl*'in neşredilmeyen cildleriyle son seyahatım sırasında kıdemli meslekdaşlarımın tavsiyye ettikleri diğer bâzı mühim eserlerin neşrini tamamlamak tasavvurundadır.

Sözlerime nihâyet verirken, beni sabırla dinliyen, benimle ve Dâiretü'l-Maârif'le yaptıkları edebî ve şahsî temaslarda fevkalâde nezâket gösteren, samimî tavsiyye ve yardımlarda bulunan ve işbirliği vâdeden kıdemli meslekdaş ve kardeşlerime teşekkür ederim. Filvâkı, şu dört ay zarfında, Avrupa ve Ortaşark'da en az kırk mühim Şarkıyyat enstitüsünü ziyâret etmek bahtiyârlığına nâil olup onların mesâilerini müşâhede etmekle şarkıyyat tedkiklerinin terakkiyelerine kaani oldum. Bu keyfiyyet bana, müstakbel mesaf için cesâret ve Alâhın lütfuyle Dâiretü'l-Maârif'in faaliyyetine yeni bir hız vereceği husûsunu telkîn etdi.